

CIRCULAȚIA GULDENILOR DE 28 STÜWERI LA CÂMPULUNG, ÎN LUMINA TEZĂURULUI DIN SECOLUL AL XVII-LEA DESCOPERIT PE DEALUL CREȚIȘOARA

*Paul Dumitrache**

Cuvinte cheie: *guldeni de 28 stüweri, circulație monetară, secolul al XVII-lea, Câmpulung, Țara Românească.*

Keywords: *28 stüweri guilders, monetary circulation, 17th century, Câmpulung, Wallachia.*

Rezumat: *Tezaurul de la Crețisoara, descoperit în apropiere de Câmpulung Muscel, este unul dintre cele șase tezaure descoperite în partea de nord-vest a Munteniei și alcătuite îndeosebi din guldeni bătuți de Emden și Jever-Oldenburg. Cu o structură omogenă, tezaurul este compus doar din monede de argint de valoare ridicată, 22 florini de argint (28 stüweri) emiși în orașul imperial liber Emden (1624-1657) sau castelul Jever (1640, 1649-1651), reședința lui Anton Günther, conte de Oldenburg și Delmenhorst. De asemenea, împreună cu monedele, au fost găsite fragmente ceramice, caracteristice atelierelor locale, din vasul în care a fost depozitat tezaurul. Ca urmare a investigației numismatice, o serie de variante stilistice ale pieselor de Jever au fost identificate și clasificate pe baza abrevierilor folosite de gravori pentru a reprezenta numele emitentului „Antonii Guntheri comitis Oldenburgici et Delmenhorstensis dominus in Jever et Kniphausen” sau titlul împăratului „Ferdinandus III. dei gratia Romanorum imperator semper augustus”.*

Abstract: *The Crețisoara hoard, discovered in the proximity of Câmpulung Muscel, is one of the six hoards made up substantially of Emden and Jever-Oldenburg guilders, discovered in the northwestern Wallachia. Compact by structure, the hoard it is made up exclusively of high value silver coins, 22 florins (28 stüweri guilders) issued in the free City of Emden (1624-1657) or in the Jever Castle (1640, 1649-1651), residence of Anton Günther Count of Oldenburg and Delmenhorst. Also, pottery fragments characteristic for local workshops, was found with the coins, parts of a jar that stored the hoard. As a result of numismatic investigation, a number of stylistic variants of the Jever samples, were identified and classified on the basis of the abbreviations used by engravers in representing the name of the issuer “Antonii Guntheri comitis Oldenburgici et Delmenhorstensis dominus in Jever et Kniphausen” or the title of the Holy Roman Emperor: “Ferdinandus III. dei gratia Romanorum imperator semper augustus”.*

* Doctorand, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române.

Tezaurul descoperit pe dealul Crețșoara aflat în zona de N/N-E a orașului Câmpulung, în condiții necunoscute, se păstrează în colecțiile MMC¹. Având o structură compactă, acesta este alcătuit în exclusivitate din monede de argint de valoare ridicată, 22 de florini (guldeni de 28 stüweri) emiși în atelierele de la Emden (1624-1657) și Jever (1640, 1649-1651). Împreună cu tezaurul se păstrează și un fragment al vasului ceramic² în care se aflau depozitate monedele. Aceste emisiuni fiind nedatate, încadrarea cronologică s-a făcut în baza determinării și clasificării numismatice. Limita cronologică cea mai recentă, considerată și referință a datei de încheiere a tezaurului, este anul 1657, când iau sfârșit emisiunile de acest tip, la Emden. Pătrunderea și circulația în spațiul românesc a monedei de argint de valoare ridicată, de proveniență central și vest-europeană, în cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea și prima parte a secolului al XVIII-lea, este argumentată pe baza studiilor ample care au urmărit o analiză comparativă exhaustivă a descoperirilor monetare de acest tip din Țara Românească³. Printre aceste tipuri monetare, alături de *talerii leu* și *realii spanioli*, *florinii* sau *guldenii* de 28 stüweri (*2/3 taler*)⁴ - în special emisiunile de Emden și Oldenburg - sunt cele mai numeroase și mai reprezentative monede din descoperirile de secol al XVII-lea, atât din Țara Românească cât și din Moldova și Dobrogea⁵. Pentru Țara Românească, ponderea acestor emisiuni în structura tezaurului încheiate în cea de-a doua parte a secolului al XVII-lea este de nu mai puțin de 97%⁶. Demersul actual a fost considerat ca necesar și oportun⁷ în contextul în care, în cadrul unei teme mai ample de cercetare⁸, ca urmare a investigării pieselor componente, s-au constatat o serie de inadvertențe față de datele publicate anterior cu privire la structura tezaurului⁹. Revizuirea informațiilor cu privire la tezaur

¹ Muzeul Municipal Câmpulung (Inv. MMC 3416-3437).

² Inv. MMC 3312.

³ Știrbu et alii 1990; Știrbu, Velter 1992; Știrbu, Velter 1994; Știrbu, Velter 1996; Velter 1997; Velter, Custurea 2000; Savu et alii 2000; Velter, Știrbu 2002; Velter, Știrbu 2004; Velter, Știrbu 2005; Velter, Custurea 2005.

⁴ Pentru circulația monetară a guldenilor în Țara Românească a se vedea la Savu et alii 2000; Velter, Știrbu 2002; Velter, Știrbu 2005.

⁵ Velter, Știrbu 2002, p. 279.

⁶ Savu et alii 2000, p. 198.

⁷ Mulțumiri speciale domnului Eugen Nicolae, director al Institutului de Arheologie "Vasile Pârvan al Academiei Române"; domnului Aurel Vilcu, Sectorul Numismatică al Institutului și domnului Adrian Ioniță, șef al Sectorului de Arheologie Medievală, pentru recomandările bibliografice și pentru îndrumare în realizarea acestui material.

⁸ Adresez, de asemenea, mulțumiri domnului director al MMC, Alexandru Oprea și doamnei Grecu Consuela, curatorul colecțiilor, pentru acordul privind studierea materialului numismatic.

⁹ Semnalat pentru prima dată în literatura științifică de către Mihai Cristudor, fără fotografii sau catalog detaliat, tezaurul este descris ca fiind alcătuit din 21 de monede de 28 de stüweri dintre care trei atribuite orașului Emden, din timpul domniei lui Ferdinand al II-lea (1619-1637) și optsprezece exemplare de Oldenburg; Cristudor 1983, p. 75-79. Informația este preluată de Ana Maria Velter și Constanța Știrbu în două materiale de sinteză, citându-se sursa; Velter, Știrbu 1990, p. 169, nota 59 și mai recent la Velter, Știrbu 2002, p. 292, 296, 300. Nu în ultimul rând, cele două autoare subliniază inconsecvența și insuficiența materialului bibliografic, în multe cazuri, inclusiv lipsa sau calitatea slabă a fotografiilor; Velter, Știrbu 2002, p. 279. Descoperirea este citată de asemenea și de Savu et alii 2000, p. 197-198 însă datele aferente structurii tezaurului nu sunt utilizate în analiza statistică de sinteză, arătându-se prudența

și redarea acestora circuitului științific ar putea contribui la elaborarea unor viitoare studii privind circulația monetară în Țara Românească, în secolul al XVII-lea¹⁰. Potrivit principiului asigurării comparabilității informațiilor publicate, cu cele aferente unor tezaure similare, s-a urmărit în procesul de investigare atât raportarea la cataloage internaționale¹¹ cât și la clasificări stilistice ale variantelor, de referință pentru investigarea descoperirilor din Țara Românească¹². Conform catalogului întocmit, tezaurul de la Crețșoara are următoarea structură:

- emisiuni ale orașului **Emden** (monetăria Emden): cinci exemplare din timpul domniei lui Ferdinand al II-lea (1619-1637) și trei exemplare din timpul domniei lui Ferdinand al III-lea (1637-1657);

- emisiuni ale lui Anton Günther conte de **Oldenburg și Delmenhorst** (monetăria Jever): 14 exemplare din timpul domniei lui Ferdinand al III-lea (1637-1657).

Cele cinci exemplare de Emden atribuite lui Ferdinand al II-lea sunt emise în perioada 1624-1637¹³ și corespund din punct de vedere tipologic atât tipului KM #10.2, respectiv Davenport #508 (catalog #1, #2 și #3) cât și tipului KM #10.1, respectiv Davenport #507 (catalog #4 și #5). Varianta stilistică a aversului, aferentă tipului KM #10.1, se întâlnește și la emisiunile din perioada domniei lui Ferdinand al III-lea (1637-1657) cu amendamentul modificării în consecință a legendei și implicit clasificarea într-un tip monetar distinct, KM #16¹⁴. Trei astfel de exemplare, din perioada domniei lui Ferdinand al III-lea, au fost identificate și în structura tezaurului de la Crețșoara (catalog #6, #7 și #8; planșa I/6, IV/7 și I/8). Din analiza stilistică a legendelor exemplarelor de Emden investigate se pot identifica următoarele categorii, potrivit clasificării făcute în studiul publicat în anul 2000¹⁵:

A. Ferdinand II:

Varianta IV - KM #10.2 (*FERDINAN* ◦ *II* ◦ *ROM* ◦ *IMP* ◦ *SEM* ◦ *AVGV* / *FLOR* ◦ *ARGEN* - (28) - *CIVITAT* ◦ *EMB*) = Catalog #1 și #2.

Varianta IV/V - KM #10.2 (*FERDINAN* [...] ◦ *IMP* ◦ *SE*[...] *AVGV* / *FLOR* ◦ *ARGEN* - (28) - [...] *VI*[...] ◦ *EMB*) = Catalog #3.

Varianta I b - KM #10.1 (*FERDINAND* ◦ *II* ◦ *ROM* ◦ *IMP* ◦ *SEMP* ◦ *AVG* / *FLOR* ◦ *ARGEN* - (28) - *CIVITAT* ◦ *EMB*) = Catalog #4. **Variantă inedită a tipului I** („◦ROM◦” în loc de „◦ROMA◦”).

Varianta I c - KM #10.1 (*FERDINAND* ◦ *II* ◦ [...] *IMP* ◦ *SEM* ◦ *AVG* / *FLOR* ◦ *ARGEN* - (28) - *CIVITAT* ◦ *EMB*) = Catalog #5. **Variantă inedită a tipului I** („◦SEM◦” în loc de „◦SEMP◦”).

justificată de lipsa catalogului și a imaginilor monedelor care să confirme informațiile din publicația semnată de Mihai Cristudor.

¹⁰ „Pentru a putea fi înțelese mecanismele economiei monetare, este necesar ca mai întâi să fie publicate cât mai multe izvoare, descoperiri monetare dar și documente...”; Savu et alii 2000, p. 200.

¹¹ World Coins 2008; Davenport 1974.

¹² Clasificarea făcută pentru emisiunile de 28 stüberi ale orașului liber imperial Emden din tezaurul de la Bilciurești; Savu et alii 2000, p. 197-198.

¹³ World Coins 2008, p. 474.

¹⁴ World Coins 2008, p. 474.

¹⁵ Savu et alii 2000, p. 197-198.

B. Ferdinand III:

Varianta II - KM #16 (*FERDINAN* ◦ *III* ◦ *ROM* ◦ *IMP* ◦ *SEM* ◦ *AVG* / *FLOR* ◦ *ARGEN* - (28) - *CIVITAT* ◦ *EMB*) = Catalog #6 și #7.

Varianta I - KM #16 (*FERDINAN* ◦ *III* ◦ *ROM* ◦ *IMP* ◦ *SEM* ◦ *AVG* / *FLOR* ◦ *ARGEN* - (28) - *CIVITA* ◦ *EMB*) = Catalog #8.

S-a mai constatat și că exemplarele de tipul KM #10.2. au un grad de uzură semnificativ mai mare¹⁶ decât celelalte emisiuni contemporane acestora (KM #10.1.), aspect sesizabil și la exemplare din cazul tezaurului de la Bilciurești¹⁷. Desigur, îndelunga perioadă de circulație a acestor mijloace de plată, aria largă de răspândire, ca și tehnicile de „tundere” practicate de zarafi, sunt tot atâtea argumente care recomandă o abordare prudentă a ipotezelor privind analiza comparativă a circulației locale în cazul celor două tipuri monetare. Nu în ultimul rând, prin poziția sa de oraș-port la Marea Nordului, orașul liber Emden a avut un rol important în dezvoltarea comerțului maritim din secolul al XVII-lea și începuturile globalizării sale¹⁸. Astfel, emisiunile sale monetare devin și acestea parte a aceluiași proces al schimburilor comerciale, fiind asociate masei monetare contemporane, guvernată de noua tendință de convertibilitate globală¹⁹.

În cadrul tezaurului, ponderea majoră (64%) o au, însă, guldenii emiși în atelierul din Jever pentru Anton Günther conte de Oldenburg și Delmenhorst (1603-1667). Piese investigate fac parte din emisiunile monetare ale contelui, din atelierul de la Jever, bătute pentru toate domeniile sale ereditare, așa cum se remarcă și din heraldica reprezentată în scutul avers: *leul rampant* în scut mic central se suprapune scutului încoronat, scartelat în patru sectoare în care alternativ sunt reprezentate *benzile* de Oldenburg (1,4) și *crucea* de Delmenhorst (2,3). Cele 14 monede investigate se împart în mod egal în două categorii tipologice, diferențiate cronologic și stilistic prin marca meșterului monetar. În prima categorie sunt incluse emisiunile meșterului monetar Gerhard Dreyer (1637-1649), atribuite anului 1640²⁰. Cea de-a doua categorie include emisiunile semnate de meșterul monetar Jürgen Detleffs (), acestea fiind atribuite cronologic întregului interval în care a condus atelierul din Jever: 1649-1651²¹. Începând cu anul 1649, tirajele atelierului din Jever au crescut în mod semnificativ. Astfel, numai în anul 1649, pentru a satisface nevoile comerțului cu Levantul, a fost emis în acest atelier un tiraj de 180.000 de guldeni (16.211 mărci de

¹⁶ Un exemplu semnificativ este exemplarul #3 (Planșa IV/3).

¹⁷ Catalogul tezaurului de la Bilciurești nr. 7, 9 și 21; Savu *et alii* 2000, p. 202-203, planșa I/7, 9 și 21.

¹⁸ Multe familii olandeze influente au emigrat în Emden după anul 1595 când a devenit oraș liber imperial. Casele de comerț olandeze au înființat Compania Indiilor de Est în anul 1602, iar în 1752 la Emden se înființează chiar Compania de Emden, care va avea monopol asupra comerțului cu regiunea Canton din China; Stringham 2015, p. 42.

¹⁹ Acest tip de guldeni știm că erau preferați în tranzacțiile negustorilor otomani, fiind foarte apropiați ca și greutate și finețe de piaștii otomani; Velter, Știrbu 2002, p. 279.

²⁰ Davenport #713; World Coins 2008, p. 561, 563, KM#35.

²¹ Davenport #714; World Coins 2008, p. 561, 563, KM#40.

argint)²². Din investigarea materialului numismatic și analiza comparativă cu exemplare similare clasate în diverse baze de date disponibile *online*²³, au fost identificate o serie de variante stilistice ale matrițelor, determinate și clasificate pe baza prescurtărilor utilizate la gravarea numelui emitentului „*Antonii Guntheri comitis Oldenburgici et Delmenhorstensis dominus in Jever et Kniphausen*” sau a titlului împăratului: „*Ferdinandus III. dei gratia Romanorum imperator semper augustus*”, după cum urmează:

A. KM #35, Davenport #713:

Varianta I = Av: FLOR ◦ ANT ◦ GVN ◦ C - (28) – O ◦ E ◦ D ◦ D ◦ I ◦ I ◦ E ◦ K ◦

Varianta II = Av: ... ◦ ANT ◦ GV ◦ ...

Varianta III = Av: ... ◦ AN ◦ GVN ◦ ...

Varianta IV = Av: ... ◦ AN ◦ GV ◦ ...

a) Rv: FERD ◦ III ◦ D : G ◦ ROM ◦ IMP ◦ SEMP ◦ AVG

b) Rv: FERD ◦ III ◦ D : G ◦ ROM ◦ IMP ◦ SEM ◦ AVG

c) Rv: FERD ◦ III ◦ D : G ◦ ROM ◦ IMP ◦ SEM ◦ AV

d) Rv: FERD ◦ III ◦ D : G ◦ ROM ◦ IM ◦ SEMP ◦ AVGV

e) Rv: FERD ◦ III ◦ D : G ◦ ROM ◦ IM ◦ SEM ◦ AVG

B. KM #40, Davenport #714:

Varianta I = Av: FLOR ◦ AN ◦ GV ◦ C ◦ O - (28) – E ◦ D ◦ DI ◦ IE ◦ E ◦ K

Varianta II = Av: FLOR ◦ AN ◦ GV ◦ C - (28) – O ◦ E ◦ D ◦ DI ◦ IE ◦ E ◦ K

Varianta III = Av: FLOR ◦ AN ◦ GVN ◦ C - (28) – O ◦ E ◦ D ◦ DI ◦ IE ◦ E ◦ K

a) Rv: FERD ◦ III ◦ D : G ◦ ROM ◦ IMP ◦ SEMP ◦ AVG

b) Rv: FERD ◦ III ◦ D : G ◦ ROM ◦ IMP ◦ SEMP ◦ AV

Catalogul monedelor din tezaurul Crețioara

Ferdinand II (1619-1637)

Gulden (28 Stiveri), nedatat (1624-1637)

KM #10.2; Davenport #508

- #1. AR; ←; 19.29 g; 38,5 x 39,5 mm; Inv MMC: 3416; Planșa I/1; Savu et alii 2000 – var. IV;
Av//Rv: FLOR ◦ ARGEN - (28) - CIVITAT ◦ EMB / *Scutul orașului Emden. Ornament variantă // FERDINAN ◦ II ◦ ROM ◦ IMP ◦ SEM ◦ AVGV / Acvila imperială având nominalul în globul crucifer central.*
- #2. AR; ↑; 19.46 g; 40 x 40,2 mm; Inv MMC: 3418; Planșa I/2; Savu et alii 2000 – var. IV;
Av//Rv: ca la #1 // ca la #1.
- #3. AR; ↗; 19.13 g; 39,2 x 39,3 mm; Inv MMC: 3436; Planșa IV/3; Savu et alii 2000 – var. IV/V;

²² Bendig 1974, p. 9-10.

²³ Ex: <https://www.coinarchives.com/>.

Av//Rv: FLOR ◦ ARGEN - (28) - [...]VI[...] ◦ EMB / ca la #1 // FERDINAN
[...] ◦ IMP ◦ SE[...] AVGV / ca la #1.

Gulden (28 Stiveri), nedatat (1624-1637)

KM #10.1; Davenport #507

- #4. AR; ↖; 19.71 g; 38,2 x 38,6 mm; Inv MMC: 3417; Planșa I/4; Savu et alii 2000 – var. Ib („...◦ROM◦...” în loc de „...◦ROMA◦...”);
Av//Rv: FLOR ◦ ARGEN - (28) - CIVITAT ◦ EMB / *Scutul orașului Emden încadrat de un ornament baroc // FERDINAND ◦ II ◦ ROM ◦ IMP ◦ SEMP ◦ AVG ◦ / Acvila imperială având nominalul în globul crucifer central.*
- #5. AR; ↗; 19.20 g; 38,3 x 38,5 mm; Inv MMC: 3437; Planșa I/5; Savu et alii 2000 – var. Ic („...◦SEM◦...” în loc de „...◦SEMP◦...”);
Av//Rv: FLOR [...] GEN - (28) - CIVITAT [...] MB / ca la #4 // FERDINAND ◦ II ◦ [...] ◦ IMP ◦ SEM ◦ AVG ◦ / ca la #4.

Ferdinand III (1637-1657)

Gulden (28 Stiveri), nedatat (1637-1657)

KM #16; Davenport #507

- #6. AR; ↖ 19,41g; 41 x 41,1 mm; Inv MMC: 3423; Planșa I/6; Savu et alii 2000 – var. II;
Av//Rv: FLOR ◦ ARGEN - (28) - CIVITAT ◦ EMB / ca la #4 // FERDINAN ◦ III ◦ ROM ◦ IMP ◦ SEM ◦ AVG / ca la #4.
- #7. AR; ↘; 18,97g; 40 x 40,2 mm; Inv MMC: 3430; Planșa IV/7; Savu et alii 2000 – var. II;
Av//Rv: ca la #6 // FERDINAN ◦ III ◦ R[...]MP ◦ SEM ◦ AVG / ca la #4.
- #8. AR; →; 18,91g; 40,2 x 40,1 mm; Inv MMC: 3431; Planșa I/8; Savu et alii 2000 – var. I;
Av//Rv: FLOR ◦ ARGEN - (28) - CIVITA ◦ EMB / ca la #6.

JEVER - OLDENBURG

Ferdinand III (1637-1657) / Anton Günther von Oldenburg (1603-1667)

Gulden (28 Stiveri), nedatat (cca. 1640)

KM #35; Davenport #713

Maestru monetar Gerhard Dreyer

- #9. AR; ↑; 18.59 g; 41 x 41,3 mm; Inv MMC: 3426; Planșa II/9; Varianta Ib.
Av//Rv: FLOR ◦ ANT ◦ GVN ◦ C - (28) – O ◦ E ◦ D ◦ D ◦ I ◦ I ◦ E ◦ K ◦ /
Scutul Jever - Oldenburg-Delmenhorst // FERD ◦ III ◦ D : G ◦ ROM ◦ IMP ◦ SEM ◦ AVG / Acvila imperială având nominalul în globul crucifer, pe piept.
- #10. AR; ↗; 18.59 g; 40,6 x 41,3 mm; Inv MMC: 3433; Planșa II/10; Varianta Ib.
Av//Rv: ca la #9.
- #11. AR; ↗; 18.83 g; 41,2 x 41,2 mm; Inv MMC: 3432; Planșa II/11; Varianta Ia.
Av//Rv: ca la #9 // FERD ◦ III ◦ D : G ◦ ROM ◦ IMP ◦ SEMP ◦ AVG .

- #12. AR; ↗; 18.90 g; 41,2 x 40,1 mm; Inv MMC: 3421 ; Planșa II/12; Varianta IIb. Av//Rv: FLOR ° ANT ° GV ° C - (28) – O ° E ° D ° D ° I ° I ° E ° K ° // ca la #9.
- #13. AR; →; 19.23 g; 41,4 x 42,6 mm; Inv MMC: 3428 ; Planșa II/13; Varianta IIIa. Av//Rv: FLOR ° AN ° GVN - (28) – C ° O ° E ° D ° D ° I ° I ° E ° K ° // ca la #11.
- #14. AR; ↓; 19.01 g; 41,6 x 41,4 mm; Inv MMC: 3420; Planșa IV/14; Varianta IIIa. Av//Rv: ca la #13 // ca la #11.
- #15. AR; ↗; 18.79 g; 40,4 x 40,7 mm; Inv MMC: 3429; Planșa II/15; Varianta IVa. Av//Rv: FLOR ° AN ° GV ° C - (28) – O ° E ° D ° D ° I ° I ° E ° K ° // ca la #11.

Gulden (28 Stiveri), nedatat (1649-1651)

KM #40; Davenport #714

Maestru monetar Jürgen Detleffs

- #16. AR; ←; 19.42 g; 41 x 41,4 mm; Inv MMC: 3419; Planșa III/16; Varianta Ia. Av//Rv: FLOR ° AN ° GV ° C ° O - (28) – E ° D ° DI ° IE ° E ° K / *Scutul Jever - Oldenburg-Delmenhorst* // FERD ° III ° D ° G ° ROM ° IMP ° SEMP ° AVG / *Acvila imperială având nominalul în globul crucifer, pe piept.*
- #17. AR; →; 19.18 g; 41,5 x 42 mm; Inv MMC: 3425; Planșa III/17; Varianta Ia. Av//Rv: ca la #16 // ca la #16.
- #18. AR; ←; 19.36 g; 41,4 x 41,6 mm; Inv MMC: 3424; Planșa III/18; Varianta Ib. Av//Rv: ca la #16 // FERD ° III ° D ° G ° ROM ° IMP ° SEMP ° AV.
- #19. AR; ↘; 18.96 g; 41,4 x 41,5 mm; Inv MMC: 3427; Planșa III/19; Varianta Ib. Av//Rv: ca la #16 // ca la #18.
- #20. AR; ↙; 19.01 g; 40,3 x 40,6 mm; Inv MMC: 3434; Planșa III/20; Varianta Ib. Av//Rv: ca la #16 // ca la #18.
- #21. AR; ↘; 19.12 g; 40,7 x 41,4 mm; Inv MMC: 3435; Planșa III/21; Varianta Ib. Av//Rv: ca la #16 // ca la #18.
- #22. AR; ↘; 18.99 g; 41,6 x 42,2 mm; Inv MMC: 3422; Planșa III/22; Varianta IIb. Av//Rv: FLOR ° AN ° GV ° C - (28) – O ° E ° D ° DI ° IE ° E ° K // ca la #18.

Pătrunderea elementelor monetare în economia locală a orașului și împrejurimilor sale, la începutul secolului al XVII-lea²⁴, era semnificativ dominată de intrările de masă monetară dinspre Transilvania, într-o bună continuitate a tradițiilor economice²⁵, culturale și sociale²⁶ din secolele anterioare. Întrebarea care se ridică este, în ce măsură tezaurul de la Crețșoara poate aduce argumente privind o astfel de particularitate a circulației monetare locale și în cea de-a doua jumătate a secolului al

²⁴ Dumitrache, Grecu 2015, p. 151.

²⁵ Dumitrache, Grecu 2016, p. 162.

²⁶ Gündisch 1987, p. 106-112.

XVII-lea? Marele flux al argintului care se contura la finele secolului al XVI-lea²⁷, devine un fenomen permanent în secolul al XVII-lea, când guldenii de Emden aflăm că erau tranzacționați ca marfă²⁸, pe parcursul acelorași rute comerciale care traversau Moldova și Țara Românească. În acest context, tezaurul de la Crețșoara ar putea fi interpretat ca un eșantion, rezultat al acestor speculații financiare, cu atât mai mult cu cât în structura sa nu se întâlnesc alte emisiuni care să indice o trasabilitate a legăturilor comerciale cu *drumul prusac*, prin Transilvania²⁹. Pentru a justifica în mod rezonabil argumente sau contraargumente ale unei astfel de ipoteze, o investigație complementară va avea ca obiect vasul ceramic în care acest tezaur a fost descoperit³⁰ (planșa IV).

Fragmentele vasului în care se afla tezaurul aparțin unei oale-borcan realizată din pastă de culoare roșie-brună bogată în cristale de mică, smălțuită la exterior. Decorul constă dintr-un registru de caneluri paralele incizate deasupra umărului vasului. Acestea sunt mărginite deasupra și dedesubt de câte un rând de bumbi proeminenți în patru lobi, prelucrați cu un tipar. Smalțul de culoare verde crud este aplicat uniform, numai la partea superioară a vasului. Atât decorul cât și culoarea smalțului³¹ sunt elemente caracteristice produselor ceramice de secol XVII de influență transilvăneană³², rezultate din atelierele locale din Argeș și Câmpulung³³. Stilul decorării acestor vase a înregistrat modificări considerabile după perioada

²⁷ „În ceea ce privește argintul american ajuns în Europa (...), acesta fie rămânea în diversele țări ale Europei apusene, fie era trimis mai departe spre răsărit. În acest din urmă caz, existau trei mari direcții: direct spre India prin ocolirea Africii pe „drumul portughez”; prin Mediterană spre Levantul controlat de otomani (...); spre zona Mării Baltice, de unde apoi o parte a argintului trecea prin Polonia spre Imperiul Otoman (...) iar altă parte ajungea prin Rusia în Persia și în Asia Centrală. În cadrul acestui flux transcontinental (...) Țările Române reprezentau una dintre verigi, legând atât Polonia cât și Europa Centrală de Imperiul Otoman.”; Murgescu 1996, p. 264.

²⁸ Din însemnările maestrului monetar Gerrit von Romunde care a emis guldeni la Emden în perioada 1623-1631, se constată că guldenii de Emden împreună cu talerii de Campen și Zwolle, erau vânduți la Danzig negustorilor armeni pentru a fi duși în „Turcia, Tartaria și mai departe” potrivit Kappelhoff 1962, p. 159, citat și de Velter, Știrbu 2002. A se vedea și argumentarea cu privire la generalizarea caracterului de marfă al talerilor, în secolul al XVII-lea, în Wallerstein 1992, p. 2013.

²⁹ „La sud și est de Carpați, descoperirile din ultimele trei decenii ale secolului al XVII-lea ilustrează prezența în cantitate mai mare a talerilor leu sau a realilor spanioli, cărora li se vor alătura piaștrii otomani și talerii raguzani.” „Numărul talerilor germani de pe piața românească este sporadic, locul acestor monede fiind ocupat de guldeni”; Velter, Știrbu 2002, p. 280. Talerii germani rămân prezenți, în mică măsură, în structura tezaurilor din Transilvania, din ultimele decenii ale secolului al XVII-lea, ca urmare a intrărilor militare sau relațiilor comerciale pe care transilvănenii încă le mențineau cu Europa centrală; Velter, Știrbu 2002, p. 280-281).

³⁰ Mulțumiri domnului Adrian Ioniță, șeful Sectorului de Arheologie Medievală al Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române pentru recomandările bibliografice și pentru îndrumare în determinarea vasului ceramic.

³¹ Smalțul uniform de culoare verde se întâlnește și la cahlele descoperite la mănăstirea Câmpulung și la Curtea de Argeș. Importanța acestor cahle medievale care „aduc un element nou în conturarea etapei de mare înflorire culturală de la jumătatea secolului al XVII-lea” este subliniată la Rădulescu 2000, p. 172 și la Rădulescu 2001, p. 123-126.

³² Un vas similar ornamentat și smălțuit în culoarea verde, a fost descoperit la cetatea de la Tabla Buții, cetate care se afla dezafectată la sfârșitul secolului al XVII-lea (Căpățână *et alii* 2008, p. 164, 165, fig. 11/j-n).

³³ Constantinescu 2011, p. 21, 28, 44.

timpurie, caracterizată prin aplicarea bumbilor de formă circulară sau stelară făcuți cu tiparul, astfel încât, la cele datând de la sfârșitul secolului al XVIII-lea se utilizau decoruri mai simple³⁴. Breasla olarilor câmpulungeni s-a dezvoltat încă din secolul al XIV-lea, odată cu formarea și evoluția celui de-al doilea nucleu de locuire atribuit comunității locale românești, la sud de mănăstirea dominicană Cloașter și complexul reședinței domnești, în partea de sud-est a orașului³⁵. Centru spiritual și social al acestei comunități meșteșugărești (figura nr. 1), biserica Sf. Gheorghe (Olari) a fost datată în secolul al XV-lea, în baza descoperirilor numismatice realizate în campania din anul 1967³⁶. Paul de Alep menționează că în ziua sărbătorii de Sf. Gheorghe din anul 1658³⁷, la slujba religioasă ținută la biserica Sf. Gheorghe (Olari) a participat chiar patriarhul Macarie al III-lea care „...le-a sfințit agheazma”³⁸. Activitatea meșteșugărească a cunoscut însă o amplă dezvoltare și valențe artistice³⁹, în perioada de înflorire economică și culturală din timpul domniei lui Matei Basarab.

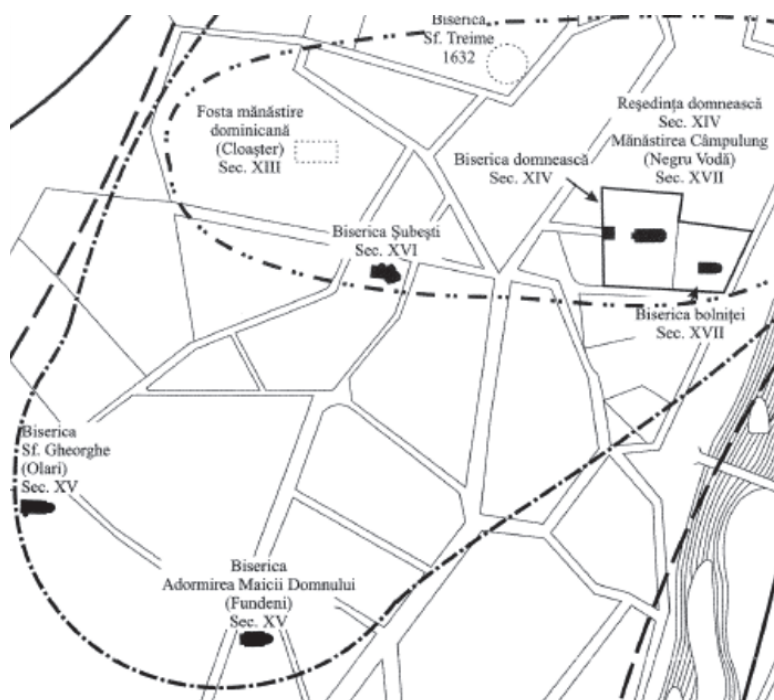

Figura 1. Etape de extindere a orașului Câmpulung⁴⁰

³⁴ Constantinescu 2011, p. 29.

³⁵ Atlas Câmpulung 2008, p. VII.

³⁶ Popescu 1968, p. 694.

³⁷ 23 aprilie 1658.

³⁸ Călători străini despre Țările Române, VI, București, 1976, p. 261.

³⁹ Fragmente de cahle cu reprezentarea heraldică a acvilei bicefale descoperite la Câmpulung au permis identificarea atât a anului fabricației, 1666, cât și marca olarului, CHMEOP; Rădulescu 2001, p. 123-126.

⁴⁰ Atlas Câmpulung 2008, harta V.

Reînflorirea meșteșugurilor, inclusiv a olăritului local, poate fi pusă și în contextul reorganizării târgului de la Câmpulung, în prăvăliile din spațiile nou amenajate, de lângă mănăstirea ctitorită de Matei Basarab în anul 1647⁴¹. Ctitorirea mănăstirii Câmpulung, parte a viziunii domnitorului de consolidare a spiritualității ortodoxe și promovare a unei identități românești a principatului, va contribui fundamental la reintegrarea Câmpulungului în sistemul economic, strategic și cultural al Țării Românești, alături de Târgoviște, capitala de iarnă. Țara Românească va beneficia în timpul domniei lui Matei Basarab de o perioadă de peste trei decenii de stabilitate marcată de primele legi laice și ecleziastice traduse în limba română, într-un univers otoman în care spațiul ortodox balcanic era afiliat politic unei identități lingvistice și culturale grecești. Aceste reforme promovate de Matei Basarab vor urmări, inclusiv, o *însănătoșire* a monedei, în special a monedei de argint de valoare ridicată. Cu toate aceste reforme, în contextul lipsei izvoarelor numismatice, a tezaurilor cu monedă otomană din Țara Românească în ultimele două decenii ale secolului al XVII-lea⁴², rămâne deschisă investigarea aspectelor legate de prezența substanțială a guldenilor, îndeosebi cei de Emden și Jever-Oldenburg, în economia locală, așa cum demonstrează descoperirile monetare⁴³. În mod particular, tezaurul Crețșoara se adaugă altor cinci tezaure descoperite în nord-vestul Munteniei și care includ un nucleu semnificativ format din guldeni de Emden și Jever-Oldenburg:

- Biserica Sașilor din Târgoviște (1617-1660), guldeni de Emden și Oldenburg alături de taleri leu⁴⁴. Tezaurul a fost cunoscut anterior sub denumirea *Târgoviște III*⁴⁵;
- Vlădeni – Dărmănești (1575-1637/1657), guldeni de Emden și Oldenburg alături de taleri leu⁴⁶;
- Crovu – Odobești (1580-1674), guldeni de Emden alături de taleri leu⁴⁷;
- Bilciurești (1618-1678): guldeni de Emden, un taler leu și alte tipuri de guldeni⁴⁸;
- Curtea de Argeș (1576-1679), guldeni de Emden și Oldenburg alături de taleri imperiali⁴⁹.

Ipoteza pătrunderii masive a acestora în circulație, ca urmare a plății lefurilor restante de către Constantin Șerban, în încercarea de a stinge răscoala seimenilor⁵⁰, este argumentată și de caracteristicile tipologice și stilistice uniforme ale lotului de

⁴¹ „...și zborul târgului ce se face la Sf. Ilie, să se facă lângă mănăstire, în prăvăliile pe care le-am făcut noi (...) Și pentru mutarea zborului (căci l-am mutat lângă mănăstire), iertat-am toată vama orășanilor de acolo din târg, numai să ia din carăle de pește de un car oca cinci și sâmbăta carne și limbile, iar de alte de toate sunt iertați.”; Răuțescu 1943, p. 78-79; Pârnuță, Trîmbaciu 1999, p. 207-208.

⁴² Vilcu 2009, p. 163.

⁴³ Statistic, tezaurele cu guldeni, descoperite în Țara Românească și încheiate între deceniile 3 și 8 ale secolului al XVII-lea, în timpul și imediat după domnia lui Matei Basarab, sunt alcătuite din acest tip monetar în proporție de 97%; Savu et alii 2000, p. 198.

⁴⁴ Dumitrache, Cîrstina 2018, p. 97-111.

⁴⁵ Știrbu et alii 1990, p. 171, 181, nota 78; Velter, Știrbu 2002, p. 292, 296-297.

⁴⁶ Velter, Știrbu 2002, p. 292, 296-296, 300.

⁴⁷ Velter, Știrbu 2002, p. 292, 297-298.

⁴⁸ Savu et alii 2000, p. 197-206.

⁴⁹ Velter, Știrbu 2002, p. 292, p. 297, 301.

⁵⁰ Savu et alii 2000, p. 198.

guldeni de Jever-Oldenburg⁵¹, aspect care poate indica o proveniență relativ recentă dintr-o tranzacție financiară mai degrabă, decât din schimburi comerciale succesive. Evenimentele istorice asociate domniei lui Constantin Șerban ar putea fi atât motivul intrărilor monetare din categoria guldenilor cât și al ascunderii tezaurului. Mazilit de către Înalta Poartă, Constantin Șerban s-a refugiat în Transilvania, trecând prin Câmpulung și Rucăr. Tătarii care au contribuit la alungarea domnitorului, după ce au jefuit și incendiat orașul Târgoviște și toată regiunea, au avansat spre Câmpulung de unde s-au retras:

„...În acest timp tătarii au ajuns lângă Câmpulung
și apoi s-au retras // jefuind arzând și luând prizonieri”⁵².

Valoarea relativ scăzută a tezaurului⁵³, aspectul vasului în care a fost îngropat, dar și locul descoperirii⁵⁴ sunt argumente care pledează pentru atribuirea sa unui localnic care ar fi putut ascunde monedele chiar în contextul năvălirii tătarilor și turcilor din anul 1658.

Bibliografie / Bibliography

Atlas Câmpulung 2008: D. D. Iacob (coordonator), text Gh. I. Cantacuzino, Ș. Dragomirescu, D. D. Iacob, C. Oprescu, *Atlas istoric al orașelor din România, seria B, Țara Românească, fascicula 2, Câmpulung*, Academia Română. Comisia de Istorie a Orașelor din România, București, 2008.

Bendig 1974: H. Bendig, *Das oldenburgische Münzwesen zur Zeit des Grafen Anton Günther*. Münster, 1974.

Căpățână et alii 2008: D. Căpățână, E. Teodor, A. Ioniță, B. Ciupercă, Al. Bădescu, *Cetea de la Tabla Buții (comuna Cerdașu, jud. Prahova) – campaniile arheologice 1995-1996, 1998*, MCA, 4, 2008, p. 157-182.

Constantinescu 2001: G. Constantinescu, *Ceramica din Argeș și Muscel*, Pitești, 2001.

Cristudor 1983: M. Cristudor, în *Buletinul Științific al Facultății de Învățământ Pedagogic*, Pitești, 1983, p. 75-79.

Davenport 1974: J.S. Davenport, *European Crowns 1600-1700*. Galesburg, III, 1974.

Dumitrache, Grecu 2015: P. Dumitrache, C. Grecu, *Investigații numismatice suplimentare asupra tezaurului de la începutul secolului al XVII-lea, descoperit la Câmpulung Muscel*, CN, XVII (2011), București, 2015, p. 125-152.

⁵¹ Din tipul KM #40/Davenport #714 au fost identificate patru exemplare care se încadrează în aceeași variantă stilistică a matriței, respectiv varianta Ib (catalog #18, #19, #20 și #21).

⁵² Călători străini despre Țările Române, VI, București, 1976, p. 253.

⁵³ În anul 1657, se puteau cumpăra patru cai de trăsură sau pentru călărie, pentru o sumă de aproximativ 50-60 de piaștri, echivalentul a 50-60 de guldeni sau de reali; Călători străini despre Țările Române, VI, București, 1976, p. 145).

⁵⁴ Dealul Crețișoara se află chiar în proximitatea nord-vestică a orașului, în apropierea drumului de care spre Târgoviște. Poziția poate fi asociată aliniamentului de apărare al seimenilor lui Constantin Șerban care au apărut Câmpulungul de atacul tătarilor din 1658.

- Dumitrache, Grecu 2016:** P. Dumitrache, C. Grecu, *Circulația monetară în regiunea polarizată economic împrejurul orașului Câmpulung, în secolul al XVI-lea, în lumina cercetării numismatice a tezaurului de la Vulturești*, CN, XVIII (2012), București, 2016, p. 147-172.
- Dumitrache, Cîrstina 2018:** P. Dumitrache, I. Cîrstina; *Tezaurul de secol XVII descoperit cu ocazia săpăturilor arheologice de la biserica sașilor, catedrala dispărută Sf. Margareta din Târgoviște*, CN, XXI-XXII (2015-2016), 2018, p. 97-111.
- Gündisch 1987:** G. Gündisch, *Zur Deutschen Vergangenheit von Câmpulung (Langenau)*, în *Aus Geschichte und Kultur der Siebenbürger Sachsen. Ausgewählte Aufsätze und Berichte*. Koln, 1987, p. 106-112.
- Kappelhoff 1962:** A. Kappelhoff, *Emdener "Silbergulden" und "Löwentaler" - ein Beitrag zur Münzprägung der Stadt Emden im 17. Jahrhundert*, Jahrbuch der Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Altertümer zu Emden, 42, 1962, p. 150-164.
- Murgescu 1996:** B. Murgescu, *Circulația monetară în Țările Române în secolul al XVI-lea*. București, 1996.
- Nicolae, Custurea 1986:** E. Nicolae, G. Custurea, *Tezaurul monetar din secolul al XVI-lea descoperit la Bercioiu, jud. Vâlcea*, BSNR, 77-79 (1983-1985), 1986, p. 309-327.
- Pârnuță, Trâmbaciu 1999:** Gh. Pârnuță, Șt. Trâmbaciu, *Documente și inscripții privind istoria orașului Câmpulung Mușcel*, I. București, 1999.
- Popescu 1968:** D. Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în anul 1967*, SCIV, 19, 1968, 4, p. 694.
- Rădulescu 2001:** M.V. Rădulescu, *Cahle cu reprezentări heraldice descoperite la Câmpulung Muscel - „Acvila bicefală”*, Argessis, X, Pitești, 2001, p. 123-126.
- Rădulescu 2000:** M.V. Rădulescu, *Influențe heraldice pe cahle argeșene - „Leii rampanți – așronțați”*, Argessis, IX, Pitești, 2000, p. 165-172.
- Răuțescu 1943:** I. Răuțescu, *Câmpulung Muscel. Monografie istorică*. Câmpulung, 1943.
- Savu et alii 2000:** E. Savu, A. Vilcu, M. Dima, *Un tezaur monetar din secolul al XVII-lea descoperit la Bilciurești, jud. Dâmbovița*, Simpozion de Numismatică, Chișinău, 28-30 mai 2000, Comunicări, studii și note, București, 2001, p. 197-206.
- Stringham 2015:** E. Stringham, *Private Governance: Creating Order in Economic and Social Life*. Oxford University Press, 2015.
- Știrbu et alii 1990:** Constanța Știrbu, Ana Maria Velter, E. Păunescu, *Circulația talerilor în sec. XVI-XVII în Țara Românească. Problema falsurilor (tezaurul de la Urziceni, jud. Ialomița)*, CN, 6, 1990, p. 163-184.
- Știrbu, Velter 1992:** Constanța Știrbu, Ana Maria Velter, *Unele aspecte ale circulației talerilor în Moldova (Tezaurul de la Tanacu, jud. Vaslui, sec. XVII)*, Acta Moldaviae Meridionalis, XII-XIV, 1990-1992, 1992, p. 401-418.
- Știrbu, Velter 1994:** Constanța Știrbu, Ana Maria Velter, *Tezaurul de la Săpoca, jud. Buzău*, Mousaios, IV/I, 1994, p. 343-365.
- Știrbu, Velter 1996:** Constanța Știrbu, Ana Maria Velter, *Tezaurul de la Pietrele*. București, 1996.

- Velter 1997:** Ana Maria Velter, *Talerul-leu - precursorul monedei naționale a României moderne*, în volumul *130 de ani de la crearea sistemului monetar românesc modern*. București, 1997, p. 289-293.
- Velter, Custurea 2000:** Ana Maria Velter, G. Custurea, *Monede spaniole descoperite în Dobrogea, Istro-Pontica, Tulcea*, 2000, p. 573-580.
- Velter, Știrbu 2002:** Ana Maria Velter, Constanța Știrbu, *Circulația în țările române a monedelor de argint cu valoare ridicată emise de statele, orașele și forurile eclesiastice germane, în perioada secolelor XVI-XVII*, CN, 8, 2002, p. 273-308.
- Velter, Știrbu 2004:** Ana Maria Velter, Constanța Știrbu, *Relații economice ale Țărilor Române cu Spania; circulația monedelor de argint cu valoare ridicată emise de coroana spaniolă pe teritoriul Țărilor Române în secolele XVI-XVII*, Revista Istorică, s.n., 15, 2004, 1-2, p. 151-190.
- Velter, Știrbu 2005a:** Ana Maria Velter, Constanța Știrbu, *Tezaurul de la Dridu-Snagov, jud. Ialomița și unele aspecte ale circulației monetare în Țara Românească în secolul al XVII-lea*, CN, IX-XI, 2003-2005, p. 413-437.
- Velter, Custurea 2005b:** Ana Maria Velter, G. Custurea, *Un tezaur monetar descoperit în zona orașului Galați*, CN, IX-XI, 2003-2005, p. 439-454.
- Vîlcu 2009:** A. Vîlcu, *Moneda otomană în Țările Române în perioada 1687-1807*. Brăila, 2009.
- Wallerstein 1992:** I. Wallerstein, *Sistemul mondial modern*. București, 1992.
- World Coins 2008:** *Standard Catalog of World Coins 1601-1700*, 4th Edition. Krause Publications 2008.

Lista ilustrațiilor / List of illustrations

- Planșa I.** Guldeni de Emden din tezaurul Crețișoara (catalog: 1, 2, 4, 5, 6, 8).
- Plate I.** Emden guilders from Crețișoara hoard (catalogue nos. 1, 2, 4, 5, 6, 8).
- Planșa II.** Guldeni de Jever din tezaurul Crețișoara (catalog: 9, 10, 11, 12, 13, 15).
- Plate II.** Jever guilders from Crețișoara hoard (catalogue nos. 9, 10, 11, 12, 13, 15).
- Planșa III.** Guldeni de Jever din tezaurul Crețișoara (catalog: 16, 17, 18, 19, 20, 22).
- Plate III.** Jever guilders from Crețișoara hoard (catalogue nos. 16, 17, 18, 19, 20, 22).
- Planșa IV.** Monede și vasul în care a fost descoperit tezaurul Crețișoara (catalog: 3, 7, 14).
- Plate IV.** Coins and the jar in which the Crețișoara hoard was discovered (catalog nos. 3, 7, 14).

Planşa I. Guldeni de Emden din tezaurul Creţişoara.

Plansa II. Guldeni de Jever din tezaurul Crețiușoara.

Planșa III. Guldeni de Jever din tezaurul Crețișoara.

Planșa IV. Monede și vasul în care a fost descoperit tezaurul Crețușoara.